

POTOČÁROVÁ, Mária: Pedagogický výskum v Oceánii na Šalamúnových ostrovoch

Bratislava : Univerzita Komenského, 2012. 102 s.

Kto z nás aspoň raz nesníval s otvorenými očami? – to je prvá veta knižky Márie Potočárovej o pedagogickom výskume. Máme pocit, že touto knižkou budeme unikať z reality. Ak sa pohybujeme v pedagogickom svete, tak asi budeme unikať z reality školy, výchovy, žiakov a všetkého, čo tvorí každodenný život učiteľa.

Ale potom si s prekvapením prečítame podtitul tejto knižky – Pedagogická čítanka. Dokonca „učebný text“. Ako možno snívať s otvorenými očami pri učebnom texte? Lahko by sme našli deti, ktoré by povedali – keď sa nám nad učebnicou nechce učiť. To je síce možné, ale prečo sa pedagogická čítanka, ktorú napíše profesorka pedagogiky, začína odkazom na snívanie?

Ukázalo sa, že je to možné. Máme pred sebou knižku, ktorá v sebe sústreďuje učebnicový prístup s pohľadom, ktorý je presýtený emocionalitou.

Autorka nazvala svoj text pedagogickou čítankou. Žáner čítanky je dosť voľný a umožňuje začleniť do textu rôzne pohľady, či dokonca rôzne texty. V prípade textu M. Potočárovej však ide o jeden text a jeden predmet záujmu. Čítanku robí z tohto textu fakt, text obsahuje viacero náhľadov na skúmaný predmet. Emocionalita je niekedy skrytá, niekedy vystupuje na povrch, pomáha však udržiavať čitateľa v napätí.

Na prvý pohľad sú jednotlivé pohľady na život na Šalamúnových ostrovoch prepojené dosť voľne – a to robí z textu „čítanku“. Môžeme si z nej totiž podľa vlastnej vôle vyberať jednotlivé časti na samostatné čítanie.

Medzi kapitolami knižky však existuje vnútorná súvislosť. Prepojenie je v prvom rade vybudované cez samotné Šalamúnove ostrovy ako jediný

predmet záujmu autorky. V druhom rade texty prepája autorka sama, keď jasne vyjadruje svoje emocionálne zaangažovanie na pobyte a výskume v tejto časti sveta.

Prívlastok „pedagogická“ zasa upevňuje relatívnu voľnosť textov tým, že ukazuje, kam je knižka zameraná, a dáva tak autorkiným úvahám či uvádzaným faktom jednoznačný cieľ.

Knižka sa mi teda javí ako voľnejšie zoskupenie viacerých pohľadov na Šalamúnove ostrovy – aby bolo možné s knižkou variabilnejšie pracovať. Zároveň vnímam zmysel knižky ako podklad pre pedagogickú teóriu, ktorá nesmie obháďať jednotlivé aspekty interpretované v kapitolách knižky.

V knižke sa autorka pridriava svojho dlhodobého odborného záujmu – rodina, fungovanie rodiny, a hlavne výchova v rodine. Svoj výskum na Šalamúnových ostrovoch orientovala tiež týmto smerom.

Výskum bol súčasťou medzinárodného projektu Reaction pattern research financovaného holandskými partnermi. Autorka v teréne skúmala sociálne normy, ktoré ovplyvňujú výchovu adolescentnej mládeže, pričom jej nešlo o hľadanie a nachádzanie týchto noriem, ale zamerala sa na to, ako ony ovplyvňujú výchovu. Súčasťou terénnej práce na Šalamúnových ostrovoch teda bolo skúmanie postojov mládeže k sociálnym normám a ich reálne správanie vo vzťahu k týmto normám.

Výchovu v rodine skúmala prostredníctvom výchovných úloh rodiny, napr. zabezpečenie denného programu, podnety a zabezpečenie fyzického a psychického zdravia dieťaťa, stanovovanie hraníc správania a kontrola v rodine a pod.

Autorka kombinuje kvalitatívny a kvantitatívny výskum s ťažiskom na kvalitatívnych technikách, pričom veľmi zaujímavým čítaním sú aj malé prípadové štúdie rodín alebo menších osád, ktoré v knižke opisuje. Podstatnú pomoc jej zrejme poskytol aj pedagogický denník, ktorý si počas výskumu viedla – technika, ktorá sa veľmi nevyužíva, ale práve v podobných podmienkach je asi nenahraditeľná.

Výsledkov uvádza v knižke veľa, spomeniem len dva – podľa mňa najzaujímavejšie:

- na Šalamúnových ostrovoch sú deti v rodinnej výchove vo väčšej miere ponechané samé na seba, akoby si samé určovali limity, ktoré už nesmú prekročiť. Napriek tomu v zásade dodržiavajú tie sociálne normy, ktoré platia v spoločnosti.
- druhým zaujímavým zistením boli veľké rozdiely medzi Šalamúnovými ostrovmi a Slovenskom vo vzťahu adolescentov k takým závažným súčastiam života, ako je škola, rodina, kamaráti, viera. Hodnoty, ktoré sa u nich ťahali k špicu hodnotovej hierarchie, sa na Slovensku umiestnili podstatne nižšie a naopak. Akoby odlišný životný štýl (ktorý autorka v knižke dosť podrobne opisuje) na ostrovoch vyvolával k životu odlišné

hodnotové hierarchie. Autorka tieto rozdiely síce len konštatuje, v kontexte knižky – ktorá obsahuje rozsiahle opisy školského systému a fungovania rodiny na Šalamúnových ostrovoch – však naznačuje, kde môžeme hľadať odpovede na vyskakujúce otázky.

Pretože sa pohybuje v pedagogike, nemohla nekonfrontovať rodinnú výchovu s formálnou školskou výchovou. Knižka preto neobsahuje len dáta z autorkinho kvalitatívneho výskumu v rodinách, ale prináša aj množstvo detailných údajov o formálnom školskom vzdelávaní v krajine. Vzniká tak skutočne zaujímavá konfrontácia, ktorá ponúka zaujímavé podnety na uvažovanie – kde sa rodí výchova, ako funguje rodinná a školská výchova v ich spolupráci či ne - spolupráci, čo skutočne ovplyvňuje mladého človeka a pod.

Podobné otázky si samozrejme kladieme aj na Slovensku, preto porovnanie s úplne odlišnou tradíciou môže byť iba podnetné. S pomocou výsledkov výskumu M. Potočárovej totiž dostávame obraz o skutočných „sociálno-pedagogických determinantoch výchovy“ (citujem autorku), ktoré v zásade fungujú kdekoľvek na svete – len majú inú formu.

Priebeh, metodológiu a výsledky výskumu autorka dost' podrobne opisuje. Opis výskumu je dôkladný a presný, čitateľ si ľahko urobí obraz o jeho cieľoch aj o jeho výsledkoch, pričom na mnohých miestach nájdeme porovnania so situáciou na Slovensku.

Pre spresnenie obrazu o výsledkoch výskumu by pri písaní knižky pomohlo ďalšie spresnenie jedného zo základných termínov – sociálny limit. Obávam sa, že tu cítiť vplyv anglických zdrojov, s ktorými autorka pracuje. V slovenčine nám skôr prichádza na um termín sociálne normy, ktorý považujem za vhodnejší ako termín limit.

Autorka vymedzuje samotný termín sociálny limit s pomocou pojmov zákony, normy, očakávania, pravidlá, predpisy – to všetko sú skôr normotvorné a limitujúce faktory ľudského správania (snáď okrem termínu norma). Motiváciu nášho správania môžu limity brzdiť, najmä ak by sme sociálne rámce vnímali negatívne ako obmedzujúce limity, a nie ako východiská pre správanie človeka. Termín limit skôr navádza na chápanie sociálnych rámcov ako príkazov a zákazov. V knižke sa tak trochu oslabuje pohľad na podnecujúcu funkciu sociálnych rámcov ľudskej činnosti. V opisoch výskumov a výsledkov výskumov však autorka dostatočne citlivo zvažuje, ako určité sociálne a kultúrne podmienky pozitívne podmieňujú činnosť človeka

Knižka o pedagogickom výskume v Oceánii je napísaná sviežo, s emocionálnym zaujatím. Autorka však dala jasne najavo, že nepíše esej, ale vecne interpretuje situáciu v krajine. Pohybuje sa tak presne tam, kde by sa čítanka mala pohybovať – je aj vecná a neosobná, aj zároveň dost' osobná (napr. úvodné aj záverečné vyznania pôsobia sympaticky a vhodne dokresľujú, o čo autorka v texte ide).

Knižka ponúka slovenskému čitateľovi množstvo úplne nových faktov, konfrontuje ich so slovenskou situáciou a poskytuje slovenskej pedagogike veľa nových podnetov.

Erich Mistrík
Pedagogická fakulta Univerzity Komenského
Bratislava